

ПОЛЬСЬКИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС 1932 р. ТА ЙОГО ХАРАКТЕРИСТИКА

З'ясовано основні засади та положення польського кримінального кодексу 1932 р., проаналізовано характер їх змін та доповнень. Досліджено практику загальних судів у застосуванні кримінального права.

Ключові слова: міжвоєнна Польща, кодекс, кримінальне право.

Исследуются основные принципы и положения польского уголовного кодекса 1932 года, выяснено характер их изменений и дополнений. Анализируется практика применения уголовного права общими судами.

Ключевые слова: межвоенная Польша, кодекс, уголовное право.

The main fundamentals and principles of the 1932 Polish Criminal Code are analyzed in the article, the nature of their alterations and supplements is described. The general courts practice in administering criminal law is examined.

Key words: inter-war Poland, code, criminal law.

Постановка проблеми. Запобігання злочинності, справедливе покарання тих, хто вчинив злочин, та судовий захист прав громадян є важливим завданням, яке вирішується як в теорії, так і в практиці кримінального судочинства. В нинішніх умовах державотворення це набуває ще більшої актуальності, оскільки судова система потребує значних змін, суть яких полягає у створенні незалежного, неупередженого та справедливого суду. Це вимагає, передусім, значного покращення професійного рівня суддівського корпусу, створення сучасного законодавства, яке б відповідало європейським стандартам, розвитку науки кримінального права. У цьому контексті вивчення зразків та досвіду функціонування і розвитку кримінального права зарубіжних країн, зокрема міжвоєнної Польщі, набувають практичного значення.

Проте використання цього досвіду ускладнюється тим, що він недостатньо вивчений, опрацьований та висвітлений як у польській, так і в українській історіографії.

Стан дослідження. Праці польських юристів міжвоєнного періоду мають здебільшого характер коментарів до польського кримінального кодексу 1932 р. та фрагментарне висвітлення окремих проблем в юридичній польській та українській пресі. В цей період було підготовлено лише кілька досліджень провідних польських учених, які форма-

льно відтворювали положення кодексу, не визначаючи їхнього соціального змісту.

У повоєнній польській історіографії зазначена проблема висвітлювалася в узагальнювальних колективних працях з історії держави і права Польщі. Ці праці поглибили вивчення цієї проблеми, хоча й мали ухил до розгляду конкретної проблематики у бік теорії та історії держави і права в цілому.

У сучасній Польщі останніми роками надрукована низка підручників та посібників з історії держави і права, в яких автори систематизували законодавство, проте вони не містять нового матеріалу порівняно з попередніми виданнями. На цьому фоні виділяється праця краківського професора С. Плази, в якій автор окреслив основні проблеми у польському кримінальному праві і судочинстві.

Метою статті є: оцінка польського кримінального кодексу 1932 р. та характер його змін і доповнень; аналіз застосування його засад та норм у судовій практиці; виявити чинники, які впливали на кримінальну практику судів.

Виклад основних положень. Новоутворена у 1918 р. Польська держава отримала у спадщину й кримінальне законодавство державокупантів, яке залишалося чинним упродовж тривалого часу у міжвоєнний період*. За змістом правових норм (маємо на увазі лібералізацію засад відповідальності) російський кримінальний кодекс був більш прогресивним порівняно з іншими кодексами. Однак низка його положень не могла застосовуватися в нових польських умовах: ценз осілості, заслання, каторга та деякі казуїстичні положення спеціальної частини. Тому цей кодекс вже з самого початку зазнав певних змін згідно з Перехідними положеннями Тимчасової Ради та першими декретами нової польської влади [31, с. 205–212]. Ці зміни характеризувалися двома основними тенденціями: з одного боку, намаганням ліквідувати анахронічні положення, з іншого – посиленням репресивної політики Польської держави.

Характерно, що при цьому польська влада не відмовилася від застосування смертної кари не тільки тоді, коли йшлося про державну зраду, а й у багатьох інших випадках (за навмисне вбивство, особливо небезпечні злочини проти власності та ін.) [24, с. 24].

* На колишній російській території чинними залишалися російський кримінальний кодекс 1903 р. М. Таганцева; на колишній прусській території – кримінальний кодекс Німецької імперії 1871 р.; на колишній австрійській території – австрійський кримінальний кодекс 1852 р. [18, с. 117–118].

Окрім того, було запроваджено надзвичайне судочинство, де широко застосовувалася смертна кара.

Зміни та доповнення до старих, польських кримінальних кодексів, які вносилися польською владою, перетворювали кримінальне право у складну та заплутану систему норм. Тому уніфікація та кодифікація кримінального права були вкрай необхідною справою [див. 20].

У 1920 р. кримінальний відділ Кодифікаційної Комісії був поділений на дві секції: кримінального матеріального права та процесу. До складу першої секції, метою якої була підготовка польського кримінального кодекса, увійшли відомі професори кримінального права провідних польських університетів, які репрезентували різні правові школи. Головою секції став Ю. Макаревич, заступником – В. Маковський [22, с. 87–89].

Найвагоміший внесок у розвиток кримінального права та підготовку нового кримінального кодексу належить професору Ю. Макаревичу [див. 23]. Він був головним доповідачем під час обговорення проекту кримінального кодексу, брав активну участь у розробці основних його засад та положень, відстоюючи свої принципи і намагаючись обмежити тиск влади, яка схилилася до крайніх засобів у кримінальній політиці відповідно до посилення авторитарного режиму в Польщі.

Було видано розпорядження Президента Польської Республіки про кримінально-адміністративний процес, за яким адміністративній владі передавалися справи про проступки, за які загрожував штраф до трьох тисяч злотих і арешт до трьох місяців [1]. Окремо був підготовлений проект закону про правопорушення («wykroczenia»).

Кримінальний кодекс і закон про правопорушення набрали чинності 1 вересня 1932 р. [2; 3; 4]. Відтак, водночас були уніфіковані положення про злочини і правопорушення на території Польщі.

У польському кримінальному кодексі були реалізовані найважливіші засади тогочасного кримінального права – «без закону немає ні злочину, ні покарання» («*nullum crimen, nulla poena sine lege*»), формальна рівність перед законом і гуманізм. Кримінальна відповідальність набувала суб'єктивного характеру і була індивідуалізована. Крім покарання, передбачалися запобіжні заходи (лікувальні заклади для психічно хворих, наркоманів, алкоголіків та примусові для тих, хто уникає роботи, рецидивістів, професійних злочинців) – нові сучасні засоби захисту суспільства від тяжких злочинів [17, с. 280].

Злочином вважалася дія, заборонена законом. Закон не мав зворотньої дії (*lex retro non agit*). Злочини поділялися на дві категорії: тяжкі злочини – «*zbrodnie*» (ув'язнення понад п'ять років або смертна кара)

та проступки – «wystapki» (ув'язнення строком до п'яти років, арешт понад три місяці або штраф понад три тис. злотих) [18, с. 126].

Покарання поділяли на основні (страта, ув'язнення, арешт, штраф від п'яти до 200 тис. злотих) та додаткові (позбавлення громадянських, почесних, професійних, батьківських, опікунських прав, конфіскація майна та зброї). Кодекс надавав судді свободу у визначенні міри покарання, окреслюючи її мінімум та максимум. У визначених випадках допускалося пом'якшення або обтяжування покарання. З французького права була запозичена засада щодо давності переслідування та запроваджена інституція припинення кримінального переслідування за строком давності [17, с. 280].

За основною ідеєю кодекс відповідав концепції соціологічної школи, яка трактувала злочин як соціальне явище, що виникає з умов життя особистості [19, с. 107].

Отже, новий кримінальний кодекс перейняв найсучасніші положення тогочасних аналогічних європейських кодексів і водночас став справжнім творчим доробком польських юристів. Відомі європейські фахівці кримінального права П. Гаррауд, В. Хіппел, Е. Мезгер, К. Стосс та ін., високо оцінивши польський кодекс як вияв творчої наукової думки та виваженого компромісу між різними науковими напрямками, відзначили, що він – найсучасніша кодифікація кримінального права [25, с. 381].

Однак політичні авторитарні сили в польському суспільстві намагалися змінити деякі важливі положення кримінального кодексу та обмежити демократичні засади у польському кримінальному судочинстві. Вимагали застосування більш жорсткого покарання, перегляду засад та норм кримінального кодексу, поширення принципу колективної вини. У 1934 р. вийшло розпорядження Президента Польщі про деякі злочини проти державної безпеки (це стосувалося шпигунства та розголошення державної таємниці) та запроваджено нові запобіжні заходи (встановлення поліційного нагляду від одного до п'яти років) [5].

У 1938 р. Президент Польської Республіки видав декрет про охорону державних інтересів, згідно з яким злочиним вважався економічний саботаж, який в особливих випадках карався смертю. Кримінальному переслідуванню підлягало прослуховування іноземних радіопередач, розширювалися підстави поліційного нагляду [7]. В цьому ж році ухвалено закон про захист імені Ю. Пілсудського, за образу якого загрожувало суворе покарання – ув'язнення строком до п'яти років [6]. Заборонялися також історичні дослідження, що перешкоджали крити-

чно оцінити минуле. Отже, польська влада намагалася зміцнити засади репресивної кримінальної політики.

Водночас зауважимо, що застосування норм польського кримінального кодексу в судовій практиці було пов'язано з певними труднощами, передусім недостатньою професійною підготовкою суддівського корпусу. Найбільше занепокоєння у суддів викликало «безладдя» у визначенні міри покарання за злочин одного й того ж виду в різних судах. З цього приводу були нарікання на надмірну «загальність» норм кодексу та широкий діапазон кримінальних санкцій за певні злочини (від семи днів арешту до п'яти років ув'язнення; від шести місяців до 15 років ув'язнення). Один із суддів писав, що «визначаючи покарання, не знаємо, якими будуть наслідки..., за схилання до проституції суд першої інстанції виніс вирок три роки ув'язнення, а суд другої інстанції – шість місяців ув'язнення» [30, с. 465].

Це пов'язано з тяжінням до традицій попередніх, чинних на території Польщі кримінальних кодексів, які були більш казуїстичними і дріб'язковими (особливо австрійський) та простішими у застосуванні на практиці. До яких шаблонів десять років тому доходили судді є свідчення одного із суддів: «... я робив так: беру визначену кодексом кару, ділю її навпіл і отримую «середнє». Якщо обставини обтяжуючі – додаю рік, якщо пом'якшуючі, віднімаю рік» [27, с. 652]. Відтепер суддя мав самостійно індивідуалізувати факти. Раніше за нього це робив законодавець [21, с. 113–114].

Викликала сумніви тенденція в судовій практиці непропорційного застосування покарань щодо різних видів злочинів. Занадто м'які покарання виносили суди за злочини проти життя і здоров'я особи, більше захищаючи «гаманці», ніж здоров'я і навіть життя людей [8, арк. 4–5]. Вироки у таких справах становили у 1937 р. 8% усіх вироків [25, с. 390]. Поблажливо каралися бійки сільської молоді, які в деяких регіонах набували масового характеру і часто закінчувалися тяжкими тілесними ушкодженнями [29, с. 356]. Особливий лібералізм суди виявляли до злочинів на ґрунті ревнощів («z miłości»). Навіть серед громадськості, як і серед суддів, була поширена думка, що цей «модний» злочин має бути покараний мінімально, бо не загрожує суспільству. Вбивство, як правило, засуджували до шести місяців ув'язнення, а часто і цей вирок скасовували. У деяких регіонах Польщі подібні злочини були доволі частими [27, с. 657].

Поблажливо каралися крадіжки, шахрайство – найпоширеніші в Польщі види злочинів. Тільки у 1937 р. вирок у таких справах становили 50% [25, с. 390]. Про ставлення суддів до цього виду злочинів яскраво свід-

чать твердження заступника голови апеляційного суду у Варшаві про те, що «ошуканий завжди сам винен і нехай вважає, нехай стережеться» [26, с. 55].

Причини такої судової практики корінилися також і в суспільних катаклізмах, що були наслідком війни, економічної кризи. За таких умов знецінювалося людське життя, виявлялося неповажне ставлення до чужої власності, відтак злочинність зростала.

Апеляційні суди часто зупиняли виконання покарань, визначених нижчими судами, які не були співмірними зі скоєними злочинами. Зокрема, окружний суд в Любліні у 1937 р. за крадіжку особистих речей (електричний ліхтар та 10 злотих) засудив Е. Смагу на рік ув'язнення та позбавив громадянських прав на п'ять років, а А. Аштала за крадіжку із залізничного вагону вугілля – шість місяців. Люблінський апеляційний суд затвердив ці вироки, проте відклав їх виконання на два роки [14, арк. 1–4]. Окружний суд Любліна у 1937 р. за підробку документа про спадок засудив Б. Джемівського на один рік ув'язнення. Виконання покарання було зупинено апеляційним судом на п'ять років [12, арк. 1–2, 5–7].

У середині 1920-х років унаслідок певної стабілізації соціальних відносин і частково економічних дещо зменшилася злочинність, про що свідчать такі дані. У 1924 р. кількість кримінальних справ, яка надійшла до Львівського окружного суду, порівняно з попереднім роком зменшилась на 6707, до окружного суду в Перемишлі – на 3976 [10, арк. 15, 23]. Проте вже у 1933 р. кількість таких злочинів, як вбивства, крадіжки, шахрайство, порівняно з 1924 р. зросла на 77%. У 1934 р. майже 80% усіх злочинів становили злочини щодо майна [25, с. 391]. Відтак у другій половині 1930-х років суди стали виносити суворіші вироки щодо злочинів, скоєних проти власності. Особливо це стосувалося вкрай заплутаних земельних відносин, наслідком чого постійними були суперечки за земельні наділи [див. 28]. На нарадах суддів підкреслювалося, що суди покликані привчати поважати власність на землю і надати їй необхідний правовий захист. Так, Люблінський окружний суд у 1938 р. за самовільну зміну кордонів земельних ділянок засудив Б. Сулчевського та Ф. Стасяка на шість місяців, а Я. Стасяка – на вісім місяців ув'язнення [13, арк. 1–3].

У різних регіонах Польщі переважали певні види злочинів, що було наслідком їхнього специфічного соціального, економічного та культурного розвитку. Зокрема, на території познанського апеляційного округу домінували злочини проти майна, неправдиві зізнання, підпали, шпигунство, валютні злочини, службові злочини (зловживання владою), прояви анархії. Політичних справ порівняно з іншими регіо-

нами було небагато, а кількість «шпигунських» справ зростала: у 1936 р. таких справ було 110, у 1937 р. – 150 [9, арк. 29–30].

На території катовіцького апеляційного округу спостерігалось зростання валютних злочинів, що вважалося явищем перехідним, пов'язаним зі складним економічним становищем. Тому суди намагалися ці справи розглядати швидко і виносити досить м'які вироки. Однак навіть такі вироки не задовільняли громадян, оскільки в 1936 р. до окружного суду в Катовіцах було подано 3807 актів оскарження [9, арк. 31]. Більш суворі покарання застосовувалися судами цього округу щодо преси та у «шпигунських» справах, кількість яких постійно зростала: у 1934 р. – дев'ять справ, у 1935 р. – 36, у 1936 р. – 33, за п'ять місяців 1937 р. – 33. У політичних справах суди виносили вироки від дев'яти місяців до п'яти років ув'язнення; у справах службових злочинів (переважно нижчі державні службовці) судові вироки коливались у межах від восьми місяців до одного-двох років ув'язнення [9, арк. 31–32]. Загалом вироки судів цього округу за всіма видами злочинів були м'якими, окрім «політичних» та «шпигунських» справ.

Упродовж 1934–1935 рр. зростала злочинність на території віленського апеляційного округу, про що свідчили переповнені в'язниці. В окрузі окружного суду Вільно значним було зростання кримінальних справ у галузі фінансів, службових, крадіжок (переважно дрібних) щодо здоров'я і життя (на тлі суперечок про майно, бійок під час розваг). Оскільки територія віленської апеляції була неоднорідною щодо проживання різних національностей (в деяких повітах проживало 80% поляків, в інших – 70% білорусів, у містах і містечках – 50% євреїв) та різного рівня економічного розвитку, тому тут виявлялись і розбіжності у застосуванні судами на практиці засад кримінальної політики. Зокрема, на території окружного суду у Вільно внаслідок складної господарської ситуації значно зросли фінансові злочини (вироки судів були поблажливими), а на терені окружного суду в Новогрудках за такої ж ситуації цих злочинів було вчинено значно менше, очевидно, внаслідок суворих судових вироків, які негайно виконувалися [9, арк. 35–36].

Зростання службових злочинів (особливо хабарництва) на цій території пояснювалося нехтуванням службовцями громадською думкою, браком адміністративного та громадського контролю, втратою почуття відповідальності. Судам складно було боротися з такими явищами внаслідок активного втручання у такі справи адміністративної влади. Водночас зростала кількість політичних справ. Зокрема, щодо преси, то таких справ у 1935 р. було 102, у 1936 р. – 182. Це свідчить про зростання у цьому ре-

гіоні опозиційних поглядів, антипольських настроїв національних меншин [9, арк. 43–44]. Польська влада змушувала суди виносити суворі вироки у таких справах та більш ретельно застосовувати юридичні санкції.

Згідно з такими настановами, прокурор віленського апеляційного суду запропонував цілу програму боротьби з політичними злочинами, а саме: судам рекомендувалося ширше інтерпретувати та застосовувати відповідні статті кодексу, виносити більш суворі вироки (строк ув'язнення збільшити з двох років до чотирьох), відмовляти в амністії, посилити поліцейний нагляд. У боротьбі з іншими видами злочинів пропонувалося широко застосовувати такий запобіжний захід, як арешт під час проведення дізнання для пришвидшеного вирішення справи, для незначних злочинців (авантюристів, хуліганів), скоротити термін ув'язнення, однак зробити суворішими умови їхнього перебування у в'язниці [9, арк. 45–47].

У 1930-х роках на території львівського апеляційного округу спостерігалася певна стабілізація злочинності: у 1932 р. – було скоєно 45763 злочини, у 1933 р. – 46983, у 1934 р. – 51764, у 1935 р. – 48910, у 1936 р. – 50303. Особливу небезпеку у цьому регіоні польські власті вбачали у селянських виступах (вони визнавалися як злочини), які були наслідком, за визнанням самої влади, «необдумані» колонізації цього регіону. Тільки за 10 місяців 1937 р. відбулося близько 1000 мітингів-протестів українських селян [9, арк. 48], проти яких були заведені численні справи. На території окружного суду в Чорткові кількість таких справ становила 114, загальна кількість обвинувачених – 360 осіб; вирішених справ було 113, із них припинено слідство у 83 справах (282 особи), позбавлені волі на підставі вироків гродського та окружного суду до трьох місяців – 16 осіб, до шести місяців – 21, до одного року – 17, понад рік – чотири [11, арк. 3–7]. Отже, ці дані дають підставу говорити про намагання влади залякати українське селянство судовими репресіями.

Для краківського апеляційного округу характерними були такі злочини, як бійки, вбивства, тілесні ушкодження, кількість яких у деяких округах становила до 20% усіх справ. Пояснювалося це як певними особливостями менталітету населення, так і м'якими вироками судів. Дещо послабилася боротьба зі службовими злочинами: якщо за січень-травень 1936 р. було 311 таких справ, то за цей період у 1937 р. – 380. Серед обвинувачених були здебільшого представники гмінної адміністрації, зокрема війти, секретарі, сільські старости. Політичних злочинів було небагато: у 1936 р. відбулося 12 масових виступів проти влади [9, арк. 51–52].

Люблінський апеляційний округ з огляду на специфічній соціально-економічний розвиток та характер злочинності умовно можна розділити на три окремі зони. Для радомського округу характерне домінування службових злочинів, які до того ж тривалий час залишалися безкарними. Перелом настав тільки у 1936 р. Найгучнішою, зокрема, стала справа начальника фінансів Кшиштофорського, який розтратив чверть мільйона злотих, втягнувши до вчинення цього злочину кількох вищих та нижчих фінансових службовців. Політичних справ тут було небагато: у 1936 р. було заведено 18 справ, за якими притягнуто до відповідальності 60 осіб [9, арк. 53].

У люблінському та замостівському округах кількість кримінальних справ зменшилася: в Любліні на 2%, в Замосці – на 14%. Ці показники були наслідком посилення репресій (особливо, коли йшлося про політичні злочини), а саме – проведення масових арештів, провокацій, посилення поліцейської розвідки. Складнішою була ситуація в замостівському окрузі (близькість Волині), де найпоширенішими злочинами були підпали (10% усіх злочинів), що свідчило про зростання антипольських настроїв [9, арк. 54–55].

Для Волині характерними були злочини проти здоров'я та життя особи (11–14% усіх кримінальних справ). Така ситуація склалася внаслідок недооцінки судами таких злочинів (міра покарання часто була мінімальною, і 60% вироків у таких справах підлягали умовному припиненню покарання). Найпоширенішими на Волині були політичні злочини, про що свідчать вирокі волинських судів за січень–квітень 1937 р.: за 110 днів було заведено 65 справ (629 засуджених на 2298 років ув'язнення) [9, арк. 58, 61].

Отже, в різних регіонах Польської держави домінували різні види злочинів. Найсуворіші вирокі виносилися у політичних справах: у міжвоєнний період кількість засуджених за політичні злочини зросла зі 194 у 1924 р. до 3755 у 1937 р. [16, с. 569]. Найбільш м'які вирокі суди виносили у злочинах, вчинених проти здоров'я і життя, за крадіжки. Зі зростанням кількості службових злочинів польські суди всередині 1930-х років почали виносити суворіші вирокі [15, арк. 49].

Проблеми, що існували в кримінальному праві та судочинстві, хвилювали суддів. Найбільш відкрито судді змогли висловитися в анонімній анкеті, яка була проведена серед суддів-криміналістів вченими Університету імені Стефана Баторія у Вільно Б. Врублевським та В. Свідюю. Характеризуючи загальний стан кримінального судочинства, судді наголосили, що «Суди в цілому занадто м'яко карають про-

фесійних злочинців, рецидивістів, натомість дуже швидко відправляють до в'язниць незіпсованих і незагрозливих для суспільства»; «...часто чуємо думку, що дрібних злочинців карають, а більших – ні, і думку ту поділяємо; в цілому, якщо йдеться про вищих урядників, яких не притягають до кримінальної відповідальності, бо суд не починає слідство, а прокуратура з різних причин не хоче; такий стан є найсумніший» [30, с. 478].

Висновки. Отже, зусиллями польських законодавців та науковців був розроблений новий кримінальний кодекс, який ґрунтувався на сучасних для того часу ліберальних засадах. Однак упродовж наступних років демократичні засади зазнали змін у зв'язку з новелізацією та прийняттям нормативно-правових актів, які пристосовували право до політичних потреб авторитарного режиму. До того ж норми кримінального кодексу часто порушувалися на практиці. Недостатня професійна підготовка суддів викликала у них певні труднощі у застосуванні нових положень кодексу. Все це негативно позначилося на ефективності кримінального судочинства та справедливості у вирішенні кримінальних справ.

1. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. O postępowaniu administracyjnym // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (DzURP), 1928. – Nr. 36. – Poz. 341.

2. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny // DzURP, 1932. – Nr. 60. – Poz. 571.

3. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Prawo o wykroczeniach // DzURP, 1932. – Nr. 60. – Poz. 572.

4. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. o przepisach wprowadzające Kodeks Karny i prawo o wykroczeniach // DzURP, 1932. – Nr. 60. – Poz. 573.

5. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. o niektórych przestępstwach przeciwko bezpieczeństwu Państwa // DzURP, 1934. – Nr. 94. – Poz. 851.

6. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1938 r. o ochronie imienia Józefa Piłsudskiego // DzURP, 1938. – Nr. 25. – Poz. 219.

7. Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 listopada 1938 r. o ochronie niektórych interesów państwa // DzURP, 1938. – Nr. 31. – Poz. 623.

8. Центральний державний історичний архів України у Львові (ЦДА України у Львові). – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 39.

9. ЦДА України у Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 138.

10. ЦДА України у Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 203.

11. ЦДА України у Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 766.

12. ЦДА України у Львові. – Ф. 805. – Оп. 1. – Спр. 11.

13. ЦДДА України у Львові. – Ф. 805. – Оп. 1. – Спр. 13.
14. ЦДДА України у Львові. – Ф. 805. – Оп. 1. – Спр. 16.
15. Державний архів Львівської області. – Ф. 11. – Оп. 26. – Спр. 11.
16. Bardach J. Historia państwa i prawa polskiego / J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1979. – 654 s.
17. Borkowska-Bagieńska E. Historia prawa sądowego: zarys wykładu / E. Borkowska-Bagieńska, B. Lesiński. – Poznań: Ars Boni et Aequi, 1995. – 304 s.
18. Ćwik W. Prawo sądów w Polsce do 1939 r.: zarys wykładu / W. Ćwik, T. Opas. – Rzeszów: Fosze, 1999. – 136 s.
19. Jurek P. Historia państwa i prawa polskiego / P. Jurek. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1988. – 147 s.
20. Kowalski K. Kilka uwag o sądownictwie karnem / K. Kowalski // Czasopismo Sędziowskie. – 1927. – Nr. 3–4. – S. 37–41; 96–99; – 1928. – Nr. 3. – S. 18–23.
21. Kryczyński O. Polityka karna a sądy / O. Kryczyński // Głos Sądownictwa. – 1934. – Nr. 2. – S. 113–114.
22. Lityński A. Początek prac nad kodeksem karnym II Rzeczypospolitej (w siedemdziesiąt rocznicę powołania Komisji Kodyfikacyjnej) / A. Lityński // Państwo i Prawo. – 1989. – Nr. 11. – S. 87–97.
23. Липитчук О. Юлій Макаревич – видатний представник львівської школи кримінального права / О. Липитчук // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали VII регіональної науково-практичної конференції. – Львів, 2001. – С. 48–50.
24. Makowski W. Kodeks karny 1932. Komentarz / W. Makowski. – Warszawa: Nakładem Księgarni F. Hoesicka, 1932. – 266 s.
25. Płaza S. Historia prawa w Polsce na tle porównawczym. Okres międzywojenny / S. Płaza. – Kraków: Księgarnia Akademicka, 2001. – Cz. 3. – 762 s.
26. Rudnicki K. Wspomnienia prokuratora / K. Rudnicki. – Warszawa: Czytelnik, 1956. – 207 s.
27. Sitnicki Z. Kodeks karny 1932 r. a praktyka sądowa // Głos Sądownictwa. – 1934. – Nr. 9. – S. 651–657.
28. Sobolewski M. Prawa i wolności obywatelskie i praktyka sądów przedwrześniowych / M. Sobolewski // Kwartalnik Historyczny. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1954. – Rocznik LXI. – Nr. 2. – S. 35–60.
29. Śliwowski J.W. Sędzią, kara i jej wykonanie / J.W. liwowski // Głos Sądownictwa. – 1935. – Nr. 5. – S. 353–359.
30. Wróblewski B. Sędziowski wymiar kary w Rzeczypospolitej Polskiej. Ankieta / B. Wróblewski, W. wida. – Wilno: Wydano z zasyłku Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Rektoratu U.S.B., 1939. – 484 s.
31. Zbiór przepisów prawnych obowiązujących na ziemiach wschodnich zastosowany do potrzeb sądownictwa / Opr. K. Berezowski. – Warszawa: Sp. Akc. Zakładów Graficznych «Drukarnia Polska», 1922. – 1246 s.

Стаття надійшла 29 жовтня 2010 р.